Вступ до КНИГИ ЕККЛЕЗІАСТА

Назва книги з грецької означає «проповідник» (одна з форм слова *екклезія* – зібрання). Єврейський термін *когелет* означає «той, хто виступає на зібранні». Автором книги, безсумнівно, є Соломон (1:1). Вона явно відображає його життя, що видно у відсилках на його мудрість (1:16), багатство (2:7–8), славу (2:9) і досягнення (2:4–6). Порівняйте з 1 Царів 4:21 і наступними віршами.

Зміст

1:1–3	Тезісне твердження
1:4–18	Марнота природних процесів у світі та прагнення до розуміння
2	Марнота поблажливості, людських досягнень, накопичування та матеріалізму
3	Боже облаштування людського існування
4	Марнота людського гніту, праці та політики
5	Марнота легковажного поклоніння та неправильного використання багатства
6	Марнота багатства
7 – 11:8	Мудрі ідеї серед життєвої суєти (міні-реалії серед життєвих протиріч)
11:9 – 12:7	Насування старості, коли зникає сила юності
12:8–14	Висновок: марноту життя можна подолати лише посвятивши себе Богу

Головна тема

Використовуючи повторювані вислови (наприклад, «під сонцем», «марнота марнот, усе марнота», «погоня за вітром»), Соломон зображує життя безглуздим і заплутаним, що несе розчарування і пригніченість, – **якщо в ньому немає Бога**. З іншого боку, хоча в житті все одно будуть незрозумілі обставини та загадкова невизначеність, та якщо сприймати його через призму Божої волі, воно має сенс і може принести певну міру задоволення, вдоволеності та насолоди (2:24; 3:13, 22; 5:18–20). Прожити життя в покорі Богові є єдиним життєздатним підходом до життя (2:26; 3:12; 5:7; 7:18; 8:12; 12:13). Зрештою, Бог дасть оцінку життю кожної людини (12:14).

Спеціальні розділи

ЧОМУ ВІРА В БОГА Є ПРИРОДНОЮ ДЛЯ ЛЮДСТВА? 3
ЕСТЕТИЧНИЙ АРГУМЕНТ ІСНУВАННЯ БОГА 10
КІНЦЕВІ ПРИМІТКИ 12

КНИГА ЕККЛЕЗІАСТА

1:2 аАбо *абсурд, розчарування, марність, нісенітниця* – і так впродовж всієї книги

[1:4] На думку деяких критиків Біблії, 2 Петра 3:10 суперечить Екклезіаста 1:4. Петро писав: «А Господній день прийде, мов злодій [уночі], коли небо з гуркотом пройде, а розпечені стихії розплавляться, і **земля та діла, що на ній, згорять**». А Соломон тут каже, що «**земля стоїть навіки**». То чи стоятиме земля вічно, чи згорить у вогні?

Відповідь на це запитання насправді дуже проста: в Біблії часто використовується термін «навіки» (євр. *олам*) у більш обмеженому сенсі, що означає «тривалий час», а не обов'язково буквально вічно[1]. Розглянемо кілька прикладів:

• Перед виходом ізраїльтян з Єгипту Мойсей за Божим наказом встановив святкування Пасхи. Потім він додав: «І збережете це слово як постанову для себе й для своїх синів **навіки**» (Вихід 12:24).

• Відповідно до закону Мойсея, коли слуга присягався на вірність своєму панові, пан брав шило й «проколював його вухо до дверей» (Второзаконня 15:17). Це було знаком того, що слуга залишиться працювати в домі свого пана «**навіки**».

• Після того, як ізраїльтяни попросили царя Рехобоама полегшити їхні тягарі (2 Хронік 10:3–4), старійшини порадили цареві бути добрим до народу, і тоді вони будуть його рабами «**на всі дні**» (10:7).

Як і багато інших слів у Святому Письмі, які мають більше ніж одне значення, слово «навіки» слід розуміти в залежності від його контексту. У вищезазначених уривках це слово явно вживається в обмеженому значенні й позначає «довгий час», а не буквальну нескінченність. Більше того, враховуючи, скільки ще слів (таких як «навіки») мають більше ніж одне значення, скептики не можуть виправдано вважати такі уривки як Екклезіаста 1:4 і 2 Петра 3:10 суперечливими, якщо вони не зможуть довести, що в обидвох уривках це слово вжите в тому самому сенсі. Правильна трактовка цих уривків полягає в тому, що хоча на землі змінилася незліченна кількість поколінь (які тривали «вічно» в обмеженому сенсі цього поняття), одного дня Земля «згорить». Крім того, ми самі доволі часто використовуємо слово «навіки» або «вічно» в обмеженому значенні («та лекція тривала цілу вічність»). Дивно, чому тоді скептики відмовляють авторам книг Біблії в такій самій свободі використовувати такі слова як «навіки».

2:8 аТочне значення невідоме

2:25 аЗа масоретським текстом, Таргумом і Вульгатою; в деяких єврейських манускриптах, Септуагінті та сирійських перекладах – *без Нього*.

3:21 аЗа Септуагінтою, сирійськими перекладами, Таргумом і Вульгатою.

ЧОМУ ВІРА В БОГА Є ПРИРОДНОЮ ДЛЯ ЛЮДСТВА?

Оскільки кількість скептиків, атеїстів, агностиків і взагалі невіруючих людей по всьому світу постійно зростає, християнам важливо шукати способи розповісти їм про Бога та Ісуса Христа. Один із ефективних способів зробити це – показати, що концепція Бога набагато краще може пояснити реальність, яку ми бачимо навколо себе, ніж концепція атеїзму. Таким чином, аналізуючи реалії життя, з якими погоджуються і теїсти, і атеїсти, потрібно ставити таке питання: «Яка концепція, теїзм чи атеїзм, найкраще пояснює цей конкретний феномен?» або, формулюючи цю ідею в більш позитивному ключі: «Якщо Бог справді існує, то яким був би цей світ?»

Цей принцип можна поширити на безліч реалій, які присутні в нашому світі. У цьому розділі йдеться про вроджену схильність людей визнавати існування надприродного розумного Творця, і цю реальність загалом визнають як теїсти, так і атеїсти. Потім буде розглянуто, яка з цих двох концепцій, теїзм чи атеїзм, найбільш адекватно пояснює цей факт. Мета таких зусиль – надати невіруючій спільноті потужні докази, які можуть привести їх до віри в Бога і на крок ближче до віри в Ісуса Христа, яка спасе їх.

«ІНТУЇТИВНИЙ ТЕЇЗМ» ЛЮДСТВА

Вас може здивувати, що і теїсти, і атеїсти переважно визнають, що люди схильні вірити в якогось розумного творця. Провідний світовий мислитель-атеїст, лектор і письменник Річард Докінз поставив таке запитання: «Якщо релігія хибна, чому тоді кожна культура у світі має свою релігію? Істинна чи фальшива, ця релігія повсюдна, то звідки вона береться?»[2] Його твердження про хибність релігії є помилковим, але воно підкреслює той факт – реалії життя – що релігія є універсальним феноменом для людства і була притаманна кожній людській культурі. Далі автор каже: «Хоча деталі різняться від суспільства до суспільства, жодній відомій культурі не бракує певної версії ритуалів, що вимагають багато часу й багатства, викликають ворожнечу, у межах релігійних фантазій, які не засновані на фактах і насправді є контрпродуктивними»[3]. Люди настільки глибоко релігійні, що Докінз називає їх бажання визнати певний тип творця «жагою богів»[4]. Нині покійний письменник-атеїст Крістофер Хітченс писав: «Зигмунд Фрейд був цілком правий, описуючи релігійний імпульс у своїй праці "Майбутнє ілюзії" як фактично невикорінний, доки людський рід не зможе перемогти свій страх смерті та схильність загадувати бажання. Але жодна з цих випадковостей не виглядає дуже ймовірною»[5].

Відомий атеїст Сем Гарріс був змушений визнати, що уявлення про Бога є властивою схильністю людини. Він писав: «Подібним чином, кілька проведених експериментів свідчать про те, що діти схильні припускати наявність задуму і наміру, що стоять за природними подіями, що змушує багатьох психологів і антропологів зробити висновок, що діти, повністю позбавлені будь-якого впливу, самі винайдуть ту чи іншу концепцію Бога»[6]. Переважно, атеїстична спільнота визнає реальність того, що люди народжуються з «жагою богів» – природною схильністю вірити в Творця.

Теїсти також погоджуються з тим, що людям притаманна вроджена схильність дійти висновку про існування розумного Творця. Апологет теїзму Пол Копан описує схильність людства до творення як «релігійний імпульс», який є «глибоко вкоріненим» в універсальний процес людського мислення[7]. Можна було б навести безліч подібних тверджень від прихильників концепції творіння, які б підкреслили очевидний висновок, що спільнота креаціоністів загалом погоджується зі спільнотою атеїстів у тому, що людям притаманна універсальна, вроджена, інтуїтивна схильність вірити в розумного Творця. Тоді виникає питання, яка концепція – атеїзм чи теїзм – найкраще пояснює, чому людство демонструє такий «інтуїтивний теїзм»? Отримати відповідь на це питання допоможе розуміння проблем, які ця реальність створює для атеїстичних, натуралістичних пояснень існування всесвіту.

ТЕЇЗМ ТА РЕЛІГІЙНІСТЬ – «ДОРОГІ» ПОНЯТТЯ

Згідно з натуралістичними, атеїстичними концепціями щодо походження всесвіту та еволюційними теоріями про походження людства, все, що існує, повинно мати натуралістичну причину. Під цим розуміється, що еволюціоністи-атеїсти повинні пояснити вроджену схильність людей до віри відповідно до своїх атеїстичних переконань, що крім цього матеріального всесвіту не існує нічого. Але в такому випадку атеїстична спільнота стикається з проблемою, адже поняття релігійності та теїзму суперечать тому, що можна було б очікувати, якби атеїзм і натуралістична еволюція були істинними. Відповідно до теорії еволюції [тобто, атеїстичної, натуралістичної еволюції без жодної ролі в ній розумного творця], природний відбір усуває фізичні будови та психічні стани, які є «дорогими» з точки зору їхньої цінності для виживання виду. Наприклад, якби в певної підгрупи людей виникла інтуїтивна ідея про те, що ведмеді є хорошими хатніми тваринками, ці «тваринки» незабаром убили б цих людей, і так будь-яка частина їх мозку, яка містила цю ідею, була б виключена з людської популяції в цілому.

Ще один приклад. Якби певна група людей витрачала багато зусиль на релігійні ритуали, які б не мали нічого спільного з їхнім фізичним виживанням, а інша група витрачала би свої ресурси лише на своє фізичне виживання, природний відбір припустив би, що ті «релігійні» люди, які «змарнували» свої ресурси, зрештою програють у змаганні за фізичне виживання. І природа обрала би «нерелігійну» групу стати більш поширеною та витіснити «марнотратну» релігійну групу. Проте ми бачимо якраз протилежне.

Річард Докінз визнав, що цей факт становить проблему для концепції атеїзму. Він зазначив: «Релігія доволі марнотратна та екстравагантна, а природний відбір за Дарвіном зазвичай націлений на усунення марнотратства»[8]. Філософ-атеїст Деніел Деннетт заявив: «Чим би не була релігія, але вона є суто людським феноменом, до того ж вона вимагає надзвичайно дорогих зусиль; а еволюційна біологія свідчить про те, що нічого такого витратного не виникає саме по собі»[9]. Що ці атеїсти мають на увазі, коли кажуть, що релігія «марнотратна» і «вимагає дорогих зусиль»? Деннетт пояснив цю ідею так:

> Якщо подивитися на людство в цілому, то можна побачити, що з понад шести мільярдів людей, які населяють нашу планету, майже всі присвячують значну частину свого часу та енергії певній релігійній діяльності: ритуалам, таким як щоденна молитва (як публічна, так і приватна) або часте відвідування церемоній, а також приношенню дорогих жертв – як-то утримання від роботи в певні дні, незважаючи на будь-яку кризу, що може насуватися й потребувати негайної уваги… і суворому дотриманню безлічі заборон і вимог[10].

Докінз також надав таке розширене пояснення своєї ідеї «марнотратства» релігії:

> Релігія може поставити під загрозу життя як самої благочестивої людини, так і інших людей. Тисячі людей були закатовані за свою відданість релігії, переслідувані фанатиками за те, що в багатьох випадках є ледве помітною альтернативною вірою… Побожні люди вмирали і вбивали за своїх богів; бичували себе до крові, давали обітницю безшлюбності або мовчання, і все це заради релігії. Для чого це все? Яка від цього користь?[11]

У своїх дискусіях і публікаціях атеїсти іноді припускають, що релігія, напевно, має такі величезні переваги для здоров'я, що вона «варта» таких витрат. За даними деяких досліджень вони відзначають, зокрема, що молитва може знизити рівень стресу або артеріальний тиск. Або вони відзначають емоційні переваги приєднання до спільноти, яким релігійні ритуали сприятимуть і всіляко заохочуватимуть. Проте майже в усіх напрямках вони відкинули ідею про те, що релігія дійсно корисна для фізичного виживання людства. За їх твердженнями, такі незначні переваги як низький рівень стресу чи нижчий артеріальний тиск, безумовно, не можуть виправдати величезні витрати ресурсів на релігію. [Примітка: легко зрозуміти, чому вони відхиляють ці пояснення. Якщо релігія і справді приносить більші переваги, ніж будь-які негативні наслідки, тоді людству було б краще триматися релігійних ідей, незалежно від їхньої фактичності чи обґрунтованості. Оскільки більшість сучасних атеїстів закликають до викорінення релігії, вони змушені применшувати її переваги та шукати інші відповіді, які могли б змусити людей захотіти викорінити релігію. Хоча ми, звичайно, не підтримуємо ідею, що релігія «еволюціонувала» через свою користь для людства, вповні очевидно, чому нинішня атеїстична спільнота відмовилася від неї].

Сем Харріс стверджував: «І навіть якби племена людей час від часу були засобами природного відбору, а релігія виявилася адаптивною, питання про те, чи підвищує релігія пристосованість людини сьогодні, все одно залишалося б відкритим»[12]. Згідно сучасного атеїстичного консенсусу, релігія не дає людству достатньо фізичної користі для «підвищення пристосованості людини». Як тоді атеїсти реагують на такі два факти: 1) люди є інтуїтивно релігійними, і 2) така релігійність їм надзвичайно дорого «коштує» і не дає фізичної здатності до виживання?

СУЧАСНА ВІДПОВІДЬ АТЕЇЗМА: РЕЛІГІЯ – ЦЕ ВІРУС АБО ПОБІЧНИЙ ПРОДУКТ

Чим можна пояснити повсюдний і надзвичайно «дорогий» характер релігії з натуралістичної точки зору? Намагаючись показати, що віра в Бога непотрібна і зрештою шкідлива, атеїстична спільнота вигадала теорію, що теїстичні ідеї аналогічні розумовим вірусам, які заражають людину не для її користі, а для користі самого вірусу. Іншими словами, теїзм – це розумовий вірус, який передається від людини до людини заради власного виживання, а не для користі людських організмів, які він населяє. Докінз пояснив це так: «Той факт, що релігія повсюдна, ймовірно, означає, що вона сприяла користі чогось, але не обов'язково нас або наших генів. Це могло бути на користь лише самим релігійним ідеям, оскільки вони ведуть себе дещо подібно до генів, як реплікатори»[13].

Докінз надав розширені пояснення цієї гіпотези, використавши термін «меми» для опису ідей, які, на його думку, поводяться подібно до генів. Він стверджує, що теїзм – це «мем», який діє як ментальний вірус, заражаючи людей і змушуючи їх відтворювати цей мем, навчаючи про це інших і витрачаючи на це величезні ресурси. У цьому ключі Ден Деннет припустив, що «застуда є універсальною для всіх людей так само, як і релігія, але ж ми не готові припустити, що застуда приносить нам користь»[14]. Спираючись на ідею мемів, Деннет стверджував: «Теорія мемів пояснює це. Відповідно до неї, в кінцевому підсумку релігійні адаптації приносять користь самим мемам…»[15]

Атеїст Даррелл Рей написав навіть цілу книгу «Вірус Бога: як релігія заражає наше життя та культуру», засновану на цій ідеї. Він починає такими словами:

> Лише після ідеї Річарда Докінза про «розумові віруси» ми отримали готовий спосіб досліджувати релігію так само ретельно, як епідеміологію вірусу грипу. Ця книга покаже, як релігії всіх видів вписуються в природний світ, як вони функціонують у нашій свідомості та культурі і наскільки вони подібні до мікробів, паразитів і вірусів, які населяють наші тіла[16].

Вибудовуючи свою аргументацію на користь ідеї «релігії як вірусу», він згадав багато речей, які він вважає доказами на підтвердження своїх тверджень. Він писав: «Коли людина навертається до релігії, з нею важко вести раціональну розмову про ірраціональні аспекти її релігії – ніби щось захопило її та заволоділо частиною її особистості»[17]. Далі він обговорює ситуацію, коли батько його друга помер від раку. До втрати батька той друг був «нерелігійним». Але після смерті батька друг «заразився важкою формою релігії, яка кардинально змінила його особистість». Рей пише, що «не було можливості поговорити з ним на будь-яку тему без того, щоб в неї не прокралася релігія»[18]. Він також стверджував, що «стрес може активувати у дорослих вірус вітряної віспи, що призводить до захворювання на оперізувальний лишай. Подібним чином стрес має тенденцію повторно активувати у багатьох людей і вірус бога»[19].

Інші уявні симптоми «вірусу бога» включають ідею про те, що «релігія завжди функціонує, щоб забезпечити власне виживання», так само як і вірус[20]. Аргументуючи це твердження, він сказав: «Зайдіть у будь-який християнський книжковий магазин, і ви знайдете книги про життя в секулярному світі, життя у шлюбі з невіруючим подружжям або про те, як навернути у віру друзів і родичів. Вірус бога завжди орієнтований на захист і розширення своєї території – ось про що ці книжки»[21]. Рей довів ідею мемів або ментального вірусу Докінза до логічного завершення.

НАЙПРОСТІША ВІДПОВІДЬ НА ІДЕЮ «ВІРУСУ БОГА»

Одна дуже проста ідея чітко демонструє недоліки концепції «вірусу бога». Якби думки чи ідеї були «мемами», які самі себе підтримували та само-відтворювалися, намагаючись вижити, це означало б, що й ідея атеїзму підпадала б під таку ж характеристику «егоїстичного мему», який забезпечує власне виживання навіть попри заподіяння шкоди для свого носія. За якими критеріями можна відрізнити «реальні» ідеї від тих підлих мемів, що вражають мозок? Якщо хтось і запропонує набір таких критеріїв, хто може сказати, що вони самі по собі не є загрозливими мемами, що заражають розум людини, яка намагається їх викорінити? І як можна знати, що сама концепція мему не є таким мемом, який заражає уми атеїстів, що представляють цю ідею? Легко побачити, як швидко така дискусія переросте в інтелектуальний хаос. Крім того, як тоді люди можуть нести відповідальність за свої думки та діла? Фраза «це меми змусили мене це зробити!» стане мантрою на виправдання всіх видів зловмисних злочинів. І хоча атеїсти намагалися дати відповіді на такі проблеми, та якщо меми і справді існують як окремі сутності, хто може сказати, що такі «відповіді» не є черговими мемами?

Насправді, аналіз творів прихильників ідеї «мему/вірусу» швидко виявляє недолік у їхніх міркуваннях. Наприклад, Рей пише, що коли релігійний вірус охопив його друга після смерті батька, той згадував про релігію практично в кожній розмові. Але те саме можна сказати і про велику кількість людей, які стали відвертими атеїстами та наполегливо виставляють свою невіру практично в кожній розмові.

Рей стверджував: «У вірусній термінології це означає, що люди настільки глибоко інфіковані, що стали несприйнятливі до будь-яких доказів, які суперечать їхнім переконанням, і як правило ігнорують їх»[22]. У той самий час можна показати, що наявні наукові докази суперечать основним принципам атеїстичної еволюції – факт, який атеїстична спільнота зазвичай ігнорує[23]. Крім того, у вищезгаданій цитаті Рей каже: «Зайдіть у будь-який християнський книжковий магазин, і ви знайдете книги про життя в секулярному світі, життя у шлюбі з невіруючим подружжям або про те, як навернути у віру друзів і родичів. Вірус бога завжди орієнтований на захист і розширення своєї території – ось про що ці книжки». А на що тоді спрямовані атеїстичні книги, трактати, DVD-диски та брошури? Хіба вони не написані з метою захисту та розширення «території» атеїзму?

Зверніть увагу, як самі атеїсти описують свої «релігійні» зусилля. Плідний атеїстичний письменник і дискутант Ден Баркер порівняв свою пропаганду атеїзму з «євангелізацією» і заявив: «Представляючи Фундацію "Свобода від релігії", я можу брати участь у подібних

атеїстичних "місіонерських подорожах" по всьому американському континенту…». Якось він сказав: «Атеїстична "євангелізація" не відбувається перед аудиторією сама по собі»[24].

Зауважте іронію того факту, що перший розділ книги Докінза «Ілюзія Бога» має назву «Глибоко релігійний невіруючий». У цьому розділі він наводить цитату з книги Карла Сагана під назвою «Блакитна крапка»: «Релігія, стара чи нова, яка наголошує на величі всесвіту через призму відкриттів сучасної науки, могла б створити резерви трепету і благоговіння, невідомі існуючим релігіям». Далі Докінз заявляє: «Усі книги Сагана зачіпають нервові закінчення трансцендентного дива, яке в минулі століття монополізувала релігія. Я прагну того ж у своїх книжках. Тому мене часто описують як глибоко релігійну людину»[25]. Чи не «релігійну» концепцію «немає бога» можна легко визначити як мем, який заразив стільки умів на шкоду людям, попри величезну кількість доказів протилежного? Таким є «двосічний меч» концепції «мему/вірусу»: якщо він взагалі січе (а це не так), то в обох напрямках.

ІСНУВАННЯ БОГА ДАЄ ЛОГІЧНУ ВІДПОВІДЬ

Ми встановили, що і теїсти, і атеїсти визнають, що люди є «інтуїтивно релігійними». Тобто віра в розумного Творця для людей є природною. Ця ідея створює серйозну проблему для атеїстів, оскільки поняття Бога та/або релігії вимагають надзвичайно «дорогих» зусиль від людського роду. Тому, намагаючись пояснити надзвичайну поширеність теїзму, вони порівнюють його з ментальним вірусом, який бореться за власне виживання, а не задля користі організму «носія». Це і подібні пояснення є неспроможними, оскільки аргументи, які використовуються проти обґрунтованості теїзму та релігії, є однаково ефективними для зведення **всіх** концепцій, включно з атеїзмом, до категорії «побічних продуктів» і «мемів». Таким чином, як і Пол Копан, ми змушені зробити висновок: «Спроби цих нових атеїстів пояснити релігію як корисну вигадку або, що ще гірше, як шкідливу оману, не можуть сказати нам, чому релігійний імпульс є настільки глибоко вкоріненим. Проте, якщо Бог існує, у нас є чудова причина для існування такого релігійного запалу»[26].

Іншими словами, якщо Бог дійсно існує, і Він є розумним, надприродним Творцем, Який любить людство і бажає, щоб воно знало правду, що ми очікуємо побачити? Ми очікуємо знайти людей, «наперед запрограмованих» до віри в Бога. Звичайно, ми не очікуємо, що всі люди прийдуть до правильного висновку про існування Бога, оскільки люблячий Бог наділив людей здатністю вибирати, у що вірити і як поводитися. Однак ми очікуємо, що Бог створив людей таким чином, що відкинути концепції творіння та віри було б для них неприродно та потребувало б певного типу зворотного програмування. Існування розумного Творця є відповіддю, яка має найпотужнішу пояснювальну цінність. Цей аргумент іноді називають «інтуїтивним аргументом існування Бога» або аргументом «Sensus Divinitatis» (відчуттям Божественного). Згідно нього, природна людська схильність вірити в Творця свідчить про Його існування.

По суті, подальше вивчення атеїстичної літератури викриває той факт, що саме атеїзм є «неприродним», адже людський розум не налаштований сприймати світ у цьому ракурсі. Давайте розглянемо статтю під назвою «Витоки опору дорослих науці в дитинстві». Важливо зрозуміти визначення терміну «наука». Було проведено дослідження, щоб показати, чому багато американців відкидають атеїстичну еволюцію. Виявилося, що в матеріалах дослідження термін «наука» прирівнюється до «атеїстичної еволюції». Розуміючи це, зверніть увагу на висновки авторів: «Основна причина, чому люди опираються певним науковим [читайте: атеїстично-еволюційним] висновкам, полягає в тому, що багато з цих висновків вони вважають **неприродними** та **неінтуїтивними**»[27]. У дискусії про цю ситуацію Докінз згадує слова одного письменника про те, що люди «мають вроджену схильність вірити в Бога». Докінз коментує це так, що «природний відбір "**не має інтуїтивного сенсу**"». Таким чином, він робить висновок, що діти є «природними телеологами, і багато хто з них ніколи не переростають це»[28].

Зауважте, що під тиском **доказів** ці письменники-атеїсти змушені визнати природну схильність людей вірити в розумного Творця. **Докази** також змушують їх зробити висновок, що різні догмати атеїстичної еволюції є неінтуїтивними та неприродними. Проте, **незважаючи на докази**, вони чіпляються за ідею, що цю ситуацію можна якось примирити з вірою в те, що Бога не існує. Зауважте, що презумпція атеїзму ніколи не могла передбачити ситуацію, що люди будуть схильні до «інтуїтивної віри», тож вигадані атеїзмом відповіді на цю проблему не мають належної пояснювальної цінності. Простий і найбільш підтверджений доказами висновок полягає в тому, що Бог існує, і тому люди «мають вроджену схильність вірити в Бога».

НАСТУПНИЙ КРОК

Після встановлення факту існування Бога з огляду на «інтуїтивну релігійність» людства, наступним кроком буде з'ясувати, як за Божим задумом Його створіння мають використовувати цю вроджену схильність. Якщо ми можемо встановити, що Біблія є Словом Божим (а ми можемо – див. стор. 3 коментарів до 2 Тимофія), тоді ми можемо звернутися до неї у пошуках правильного відгуку людини на факт існування Бога. По-перше, ми бачимо, що за Божим задумом кожен має скористатися цією схильністю, щоб точно оцінити надані Ним докази і дійти висновку, що Він існує. Послання до римлян 1:18–21 підтверджує це:

> … гнів Божий з'являється з неба на всяку безбожність і неправедність людей, які **правду стримують** неправедністю; адже те, що можна знати про Бога, **відоме їм**, тому що Бог їм відкрив. Тож Його невидиме – Його вічна сила і Божественність – від створення світу через творіння стає зрозумілим. Так що **немає їм виправдання**. Адже пізнавши Бога, вони не прославили Його як Бога, не подякували Йому. Але їхні думки стали марними, а нерозумні їхні серця – оповиті темрявою.

Зауважте, що біблійний текст чітко говорить про те, що ці люди «стримують правду», хоча «те, що можна знати про Бога, **відоме їм**». Крім того, невіруючі «не мають виправдання», оскільки у них є всі потрібні докази, а також вроджена схильність та здатність дійти правильного висновку.

У своїй проповіді до афінян апостол Павло пояснив, що Творець «створив… з одного весь людський рід, щоби жив по всій поверхні землі… щоб шукали Бога: може, відчують Його бо ж недалеко Він від кожного з нас» (Дії 17:26–27). Твердження Павла цілком узгоджується з ідеєю про те, що Бог створив людей з природною схильністю «шукати» Його. Це також цілком узгоджується з тим фактом, що «багато психологів і антропологів [змушені] визнати, що діти, повністю позбавлені будь-якого впливу, самі винайдуть ту чи іншу концепцію Бога»[29]. Люди від народження «шукають» Бога.

Зверніть увагу на божественний план спасіння. Спочатку людина інтуїтивно шукає Творця. Вона здатна знайти Творця, Який створив людей і вселив у них здатність пізнати Його. Її знання про цього Творця повинні привести її до висновку, що люди є «з Його роду», а не продуктом природного, випадкового процесу (Дії 17:29). Ісус Христос Своїм життям і смертю вповні підтвердив цю істину і зрештою судитиме все людство на основі численних доказів, наданих Богом, і притаманної людям здатності правильно оцінювати ці докази (Дії 17:31). Тож не дивно, що натхнений автор Книги Екклезіаста написав, що Бог «вічність поклав» у наші серця (3:11, переклад І. Огієнка).

[7:20] Чи може хтось насправді «чинити добро»? Більшість людей, які замислюються над цим питанням, вважають, що людина може чинити добро. Зрештою, Сам Ісус сказав: «Добра (*agamos*) людина з доброго скарбу виносить добро» (Матвія 12:35). Павло наставляв християн «робити добро всім» (Галатів 6:10). Іван написав: «…не наслідуй зло, а добро. Хто

робить добро, той від Бога, а хто чинить зло, не бачив Бога» (3 Івана 11). То навіщо таке елементарне запитання?

Це питання час від часу задають скептики, які хочуть знати, чому Біблія наполегливо навчає, що християни повинні «чинити добро», якщо в інших біблійних уривках сказано, що «немає такого, хто робив би добро, немає ні одного» (Псалом 13:3; 52:4; Римлян 3:12). «Адже немає на землі праведної людини, яка чинитиме добро і не згрішить» (Екклезіаста 7:20; Ісаї 64:6). Тому критики Біблії запитують: «Як Біблія може навчати, що християни повинні творити добро, якщо насправді ніхто не може бути добрим?» Це слушне запитання.

Треба визнати, що різні варіанти вживання в Біблії поняття «добро» або «добрий» можуть спочатку спантеличити. Однак, як і у випадку з вирішенням багатьох уявних біблійних протиріч, відповідь насправді дуже проста: ці слова вживаються в різних значеннях. Поняття «добрий» можна використовувати по-різному і в різному ступені. Ми можемо говорити про добрий день, добрий настрій, доброго хлопчика та нашого доброго Бога, і при цьому мати на увазі дещо (або навіть дуже) різні речі.

У найвищому й найчистішому значенні цього слова лише Бог є «добрим». Ісус мав на увазі саме цю найвищу ступінь доброти, коли сказав багатому юнакові: «Ніхто не є добрим, один лише Бог» (Марка 10:18). З іншого боку, люди можуть пізнати добро і бути добрими лише до певного обмеженого ступеню. На початку все, що створив Бог, включно з першими людьми, «було дуже добрим» (Буття 1:31), але не точно таким саме «добрим», як наш досконало добрий Бог. Бог від самої Своєї природи є добрим. Він не може робити зло. Його навіть не можна спокусити злом (Якова 1:13). А от людина може піддатися спокусі гріха і згрішити (Якова 1:14–15). Насправді, кожна свідома людина відповідального віку, яка коли-небудь жила на цій землі (крім втіленого Бога, Господа Ісуса Христа), вибирала чинити те, що не є добрим (Римлян 3:23). Таке рішення з боку людини – навіть одне – робить її «недоброю» у тому сенсі, що без дивовижної, доброї благодаті Бога, що спасає, вона підпадає під осуд закону і вважається нечестивою і грішною (Римлян 3:24).

Більше того, самі по собі, без Бога, ми абсолютно нічого не можемо вдіяти зі своєю гріховністю. Ми самі нічого не можемо зробити, щоб стати «добрими». Грішна людина може стати доброю і виправданою, лише прийнявши Божий абсолютно добрий і благодатний дар спасіння через Христа. Далі ті, хто слухається Бога, «умертвлять» свою бунтівну грішну сутність (каючись у гріхах, Дії 2:38; 3:19) і «одягнуться в нову [людину], яка оновлюється для пізнання образу Того, Хто її створив» (Колосян 3:5, 10; Римлян 12:1–2).

Дійсно, християни можуть бути добрими і чинити добро. Ми не є добрими за своєю сутністю, але завдяки благодаті нашого надзвичайно доброго Бога ми можемо бути виправдані й «прагнути добра» (1 Петра 3:13). Ми можемо ходити у світлі Бога, знаючи, що «кров Ісуса Христа… очищає нас від усякого гріха» (1 Івана 1:7). А у хвилини слабкості, коли ми вибираємо те, що не є добрим, «якщо ж визнаємо свої гріхи, то Він, вірний і праведний, щоби простити нам гріхи й очистити нас від усякої неправди» (1 Івана 1:9). Отже, наш добрий Бог навіть дав християнам спосіб залишатися «добрими» і продовжувати робити добрі справи, незважаючи на нашу недосконалість і постійну боротьбу з гріхом.

8:10 аВ деяких єврейських манускриптах, Септуагінті та Вульгаті – *їх хвалили*.

9:2 аВ Септуагінті, сирійських перекладах і Вульгаті – *доброго й поганого*.

10:1 аТаргум і Вульгата опускають *засмороджують*.

ЕСТЕТИЧНИЙ АРГУМЕНТ ІСНУВАННЯ БОГА

Естетичний аргумент на користь існування Бога іноді вважається частиною телеологічного аргументу, в якому йдеться про загальний дизайн всесвіту. Естетичний аргумент підкреслює той факт, що у всесвіті існує краса, а точніше, існує здатність цінувати красу. Атеїзм не може адекватно пояснити цю здатність розпізнавати красу в її різноманітних формах, тому що загалом ця здатність не має жодної еволюційної переваги. Таким чином, суть естетичного аргументу зводиться до того, що існування краси передбачає існування Бога, Який піклується про Своє творіння і бажає дарувати йому радість і насолоду.

Чарльз Дарвін визнав естетичний аргумент загрозою для еволюційної теорії. У «Походженні видів» він писав: «Деякі автори вважають, що багато структур було створено заради краси, для задоволення людини чи Творця… або просто заради різноманітності… Такі доктрини, якщо вони правдиві, були б абсолютно фатальними для моєї теорії»[30]. Чому? Тому що натуралістична еволюція не може пояснити, чому щось стало красивим виключно заради насолоди інших. Згідно Дарвіна, «природний відбір не може призвести до будь-яких модифікацій в одному виді виключно на благо іншого виду... Але природний відбір створює структури за рахунок прямого ураження інших видів»[31]. Еволюція – це «виживання сильніших» і «найбільш пристосованих». Це егоїстична, кривава битва сильних за своє виживання, в якій не йдеться про користь інших. Тому, якщо натуралістична еволюція (атеїзм) є істинною, то розвиток тієї чи іншої риси повинен мати чисто егоїстичну вигоду, а не йти на користь іншим.

Дарвін визнав: «Якщо довести, що будь-яка частина структури будь-якого виду була розвинена виключно для блага іншого виду, це знищило б мою теорію, оскільки така риса не могла бути результатом природного відбору»[32]. Однак у тому ж контексті він зробив таке критичне визнання: «Я цілком визнаю, що багато структур не мають прямої користі для їхніх власників»[33]. Іншими словами, всупереч еволюційним прогнозам, істоти мають «багато структур», які їм зовсім не корисні! Його відповідь на «проблему» існування краси полягала в сліпому припущенні, що красиві риси могли або випадково виникнути, або бути якимось чином корисні для істоти в якийсь момент у минулому, але не сьогодні.

Схоже, сучасні атеїсти визнають, що відповідь Дарвіна на естетичний аргумент не була задовільною. Вони часто реагують на «проблему» краси твердженнями про те, що краса випадково виникла й залишилася в різних створіннях, тому що це допомогло їм особисто знаходити пару – статевий відбір. Ті красиві істоти були б схильні частіше розмножуватись, зберігаючи гени «краси» «живими». Однак Дарвін не погоджувався з такою аргументацією і казав: «Наслідки статевого відбору, коли вони проявляються в ознаках краси для приваблення самиць, можна назвати корисними лише в досить вимушеному сенсі… Багато структур зараз не мають прямого відношення до звичок життя кожного виду»[34]. Іншими словами, Дарвін визнавав, що хоча статевий відбір і може допомогти пояснити деякі випадки наявності краси, він жодним чином не пояснює всіх проявів і прикладів краси, які ми бачимо у світі. І це визнання підкреслює той факт, що атеїсти й досі не дали адекватної відповіді на естетичний аргумент.

Окрім цього факту, подумайте й ось над чим: за допомогою статевого відбору атеїсти намагаються пояснити, чому красиві тварини мали тенденцію «гуртуватися разом», але чи не повинно бути істинним і протилежне? Хіба «потворні» тварини не мали вимерти, оскільки вони були менш «привабливими» на вигляд? Чому після «мільйонів років» змін тваринний світ не став прекраснішим? Відповідно до літопису скам'янілостей, багато «потворних» істот не змінилися з початку їх існування – у багатьох випадках протягом «мільйонів років», відповідно до еволюційної шкали часу. Вони не змінилися, але й не вимерли, як передбачає еволюція. Якби еволюція була істинною, у тваринному світі мало б бути набагато більше краси, якщо статевий відбір дійсно є потужним механізмом її створення, як вважається.

Крім того, не будемо забувати про те, що статевий відбір не може відбуватися, поки не існує краси. Дарвін не зміг обґрунтувати механізм, за допомогою якого тварина могла б «розвинути» нову рису, яка зробила б її красивою. Наприклад, випадкові мутації не можуть створити нову генетичну інформацію, а **нова генетична інформація необхідна, щоб пояснити виникнення краси там, де її колись не було**. Іншими словами, навіть якщо його відповідь на естетичний аргумент і могла якимось чином пояснити, чому краса існує в царстві тварин, він не пояснив, як еволюція взагалі могла створити красу. Він намагався пояснити, як краса могла б гармоніювати з «виживанням найбільш пристосованих», але він не пояснив виникнення цих «найбільш пристосованих». Незважаючи на те, що нас від Дарвіна відділяють майже 150 років, еволюціоністи все ще не мають відповіді на це ключове питання[35].

Також зауважте, що сучасні атеїсти намагаються відповісти лише на «верхівку айсбергу» естетичного аргументу, а саме на те, чому існують деякі красиві тварини. Статевий відбір не може адекватно пояснити, чому прекрасні музичні твори можуть викликати емоційну реакцію; чому деякі речі, які за своєю суттю не є корисними (а іноді навіть шкідливими), мають приємний смак або приємний запах; чому деякі речі приємні, знову ж таки, навіть якщо вони не завжди приносять вам користь; або чому нам доставляє таке задоволення дивитися на схід сонця, водоспад чи океан. Такі приклади краси висвітлюють більш фундаментальний компонент естетичного аргументу. Атеїсти намагаються пояснити, чому різні істоти є красивими на вигляд, але головне питання полягає в тому, чому ми взагалі **сприймаємо** щось як прекрасне? Навіть якщо одна істота й могла випадково розвинути якусь «красиву» рису, інша істота одночасно повинна була розвинути здатність **визнавати** цю красу. Навіть якби природний відбір і міг адекватно пояснити, чому щось прекрасне має тенденцію виживати, це не пояснює, чому ми взагалі сприймаємо цю річ або ознаку як прекрасну. Незважаючи на те, що у кожного може бути своє уявлення про красу, тим не менш, **кожній людині притаманна внутрішня здатність створити власну концепцію краси**.

Чому краса існує? Тому що існує всеблагий Бог, Який хоче давати Своїм дітям добрі речі, як це зробив би будь-який порядний батько; Який хоче, щоб люди відчували радість і задоволення. Отже, Він «усе … прегарним зробив свого часу» (Екклезіаста 3:11, переклад І. Огієнка) – речі, які «добре очам бачити» (Екклезіаста 11:7); людей, які мають «гарний голос» (Єзекіїла 33:32); речі, які «солодкі у… роті» (Приповісті 24:13) і «видають пахощі» (Пісня пісень 2:13, переклад І. Огієнка). «Скуштуйте й побачите, що добрий Господь. Блаженний чоловік, що покладає на Нього надію» (Псалом 33:9).

12:6 аВ Кере і Таргумі – *ослабне*; в Кетібі – *забереться*; в Септуагінті та Вульгаті – *розірветься*.

[12:13] На відміну від атеїзму та інших суто натуралістичних філософських систем, біблійна релігія стисло визначає сенс і мету людського існування.

КІНЦЕВІ ПРИМІТКИ

1. *Olam* (1999), *Enhanced Strong's Lexicon* (Logos Research Systems: Bellingham, WA).
2. Richard Dawkins (2006), *The God Delusion* (New York: Houghton Mifflin), стор. 159.
3. Там само, стор. 166.
4. Там само, стор.169.
5. Christopher Hitchens (2007), *God is not Great: How Religion Poisons Everything* (New York: Twelve), стор. 247.
6. Sam Harris (2010), *The Moral Landscape: How Science Can Determine Human Values* (New York: Free Press), стор. 151.
7. Paul Copan (2011), *Is God a Moral Monster?* (Grand Rapids, MI: Baker), стор. 30.
8. Dawkins, стор. 163.
9. Daniel Dennett (2006), *Breaking the Spell: Religion as a Natural Phenomenon* (New York: Viking), стор. 69.
10. Dennett, стор. 75.
11. Dawkins, стор. 164-165.
12. Harris, стор. 151.
13. Dawkins, стор. 165.
14. Dennett, стор. 165.
15. Там само, стор.186.
16. Darrel Ray (2009), *The God Virus: How Religion Infects Our Lives and Culture* (Bonner Springs, KS: IPC Press), стор. 13.
17. Там само, стор. 20.
18. Там само, стор. 19.
19. Там само, стор. 25.
20. Там само, стор. 36.
21. Там само, стор. 176.
22. Там само, стор. 39.
23. Jeff Miller (2017), *Science vs. Evolution* (Montgomery, AL: Apologetics Press), revised edition.
24. Dan Barker (2008), *godless* (Berkeley, CA: Ulysses Press), стор. 325.
25. Dawkins, стор. 12.
26. Copan, стор. 30.
27. Paul Bloom and Deena Weisberg (2007), "Childhood Origins of Adult Resistance to Science," *Science*, 316[5827]:996.
28. Dawkins, стор. 180-181.
29. Harris, стор. 151.
30. Charles Darwin (1998), *The Origin of Species* (New York: Grammercy), стор. 146.
31. Там само.
32. Там само.
33. Там само.
34. Там само.
35. Miller (2017).